

О.В. Павловська, ст. гр. УНЗ-11-Б1
Науковий керівник: І.І. Драч, к.п.н.,
доцент Інституту менеджменту та
психології ДВНЗ «УМО» НАПН
України

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗНЗ II-III СТ.

Анотація. На основі теоретичного аналізу обґрунтовано актуальність розгляду проблеми управління навчальним процесом у ЗНЗ з позицій компетентнісного підходу. Визначено доцільність впровадження нових механізмів управління навчальним процесом, які створять педагогічні умови для забезпечення впровадження компетентнісного підходу в освітню діяльність навчального закладу.

Ключові слова: управління, компетентнісний підхід, навчальний процес, компетентність, компетенція.

Аннотация. На основе теоретического анализа обосновано актуальность рассмотрения проблемы управления учебным процессом в учебном заведении с позиций компетентностного подхода. Определено целесообразность внедрения новых механизмов управления учебным процессом, которые создадут педагогические условия для обеспечения внедрения компетентностного подхода в образовательную деятельность учебного заведения.

Ключевые слова: управление, компетентностный подход, учебный процесс, компетентность, компетенция.

Annotation. The relevance of the problem of learning management in the CEI as well as the feasibility of introduction of new mechanisms into learning management are based on theoretical analysis and competency approach. These new methods are expected to create conditions for further implementation of the competency approach into educational activities of the certain institution.

Keywords: management, competence approach, the learning process, competency, competence.

Постановка проблеми. Концепція розвитку школи стверджує необхідність якісного оновлення змісту освіти, забезпечення безперервного процесу становлення та розвитку гармонійної творчої особистості учня. Школа бере на себе місію створення нового освітнього середовища, де панує атмосфера педагогічної творчості вчителів – однодумців, учнів і батьків.

Нове освітнє середовище передбачає й новий зміст освіти, нові технології навчання і виховання, розвиток інтелектуальних здібностей

дітей, щоб вивести кожного школяра на виховання культури творчого мислення.

Сьогодні школа має готувати не лише носія знань, а й творчу особистість, яка здатна використовувати здобуті знання для конкурентоспроможної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, тобто формувати компетентну особистість. Тому сьогодні постає питання організації навчального процесу з точки зору компетентнісного підходу, а отже, й проблема компетентнісного підходу до управління процесом навчання є надзвичайно актуальною.

Аналіз актуальних досліджень. Питання щодо вдосконалення системи освіти шляхом упровадження компетентнісного підходу активно розглядається у педагогічній науці. Праці Дж. Равена, А.Л. Андрєєва, І. О. Зимньої, А. В. Хуторського, Г. Селевка, О. І. Пометун, Р. Пастушенка, О. В. Овчарук та інших вітчизняних і закордонних дидактів стали першосовною в розв'язання окресленої проблеми. Осмислення методологічних засад компетентнісного підходу, досвід його впровадження в освіті представлено в дослідженнях Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмакова, І. Зимньої, О. Локшиної, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубаčeвої, А. Хуторського та ін. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури з окресленої проблеми ми з'ясували, що, незважаючи на активізацію досліджень з різних аспектів компетентнісного підходу, зокрема у сфері загальної середньої школи, на жаль, значно менше уваги приділяється розумінню реалізації компетентнісного підходу в управлінській діяльності навчальним процесом навчальних закладів як важливого чинника модернізації освітньої сфери.

Мета статті – розглянути особливості формування ключових компетентностей у навчальному процесі в загальноосвітньому навчальному закладі в контексті реалізації компетентнісного підходу до освітньої діяльності.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) дається тлумачення

понять «компетентність», «ключова компетентність», «компетентнісний підхід»:

- **компетентність** - набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці;
- **ключова компетентність** - спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів;
- **компетентнісний підхід** - спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності;

У документі також визначено ключові компетентності, які мають бути сформовані в процесі освітньої діяльності в навчальному закладі: громадянська, загальнокультурна, здоров'язбережувальна, інформаційно-комунікаційна, комунікативна, міжпредметна естетична, міжпредметна, предметна (галузева), предметна мистецька, проектно-технологічна, соціальна [1].

Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей.

До ключових компетентностей належить уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна, соціальна, громадянська, загальнокультурна, підприємницька і здоров'язбережувальна компетентності, а до предметних (галузевих) - комунікативна, літературна, мистецька, міжпредметна естетична, природничо-наукова і математична, проектно-технологічна та інформаційно-комунікаційна, суспільствознавча, історична і здоров'язбережувальна компетентності.

Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає дотримання низки дидактичних умов. Перша з них полягає в чіткому усвідомленні учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття "компетентність" як педагогічної категорії, яка може характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат — результат освіти.

Набуття компетенцій відбувається поступово в процесі навчання, рівень компетентності учня на різних етапах навчання буде різним. Таке бачення свідчить про рівневий характер компетентнісного підходу в навчанні, про доцільність визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності учнів.

Отримання позитивного кінцевого результату в навчанні передбачає періодичний контроль за його досягненням на певних етапах цього процесу. Нормативний результат сформованості компетентності учня також має передбачати контроль за послідовністю її формування з визначенням вимог до рівня сформованості компетентності учнів на кожному з етапів освітнього процесу. Ці рівні можуть бути співвіднесеними зі ступенями навчання в загальноосвітній школі.

Крім того, кожен з таких рівнів передбачатиме декілька етапів формування компетентності. Ці етапи, по-перше, мають бути пов'язаними з послідовністю формування досвіду учнівської діяльності відносно предметів і процесів сучасності; по-друге, віддзеркалювати хід навчального процесу: мотивацію навчання (усвідомлення учнем цілей і завдань), актуалізацію мінімально необхідного досвіду діяльності, вивчення нового матеріалу з відпрацюванням теоретичного і практичного навчально-інформаційних блоків, самоаналіз отриманих результатів та співвіднесення отриманих результатів з передбачуваними.

Залежно від виду компетенцій (**предметні, соціальні, особистісні**) шляхи та терміни їх формування в учнів різняться. Таке формування може бути спеціальним (безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) і

здійснюватись упродовж будь-якого часу — однієї навчальної теми або протягом всього терміну навчання в школі. З цього факту випливає наступна умова реалізації компетентнісного підходу в навчанні — це чітке визначення вимог до кінцевого рівня сформованості **базових** компетенцій учнів та до основних етапів їх формування. Третьою умовою є послідовність реалізації компетентнісного підходу на різних етапах та рівнях формування змісту шкільної освіти [7].

Таким чином, компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях.

Сучасні тенденції оцінювання ефективності освіти представлено трьома моделями:

- підхід з огляду на зміст: головним є те, що викладається: навчальний план (навчальні програми), який є набором "знаннєвих" можливостей тих, кого навчають, що можуть бути реалізовані у навчальній і професійній діяльності;
- підхід з огляду на процес навчання: аналізу підлягають реальні явища і процеси, що відбуваються у навчальному процесі, коли здійснюється пізнавальна діяльність;
- підхід з огляду на результати: спрямований на аналіз набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень та ін.), котрими оволоділи ті, кого навчали [7].

Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість навчального процесу, управління яким передбачає поетапні дії вчителя та учнів з метою досягнення результату кожного року з кожної компетентності зокрема.

Прикладом щодо цілеспрямованого формування ключових компетентностей в навчальному процесі може слугувати Проект «Крок за кроком» (шляхи реалізації моделі випускника (компетентностей) за роками навчання), який реалізовується в гімназії № 136 м. Києва. Кінцевим

результатом проекту має бути випускник, який вмітиме навчатися впродовж життя (тобто матиме сформовані ключові компетентності), володітиме навичками лідерства, прийматиме цінності інших людей, буде здатний до саморозвитку, самовизначення, самовдосконалення.

Технологія впровадження проекту передбачає, що учителі обирають паралель, в якій протягом декількох років (бажано до випуску) цілеспрямовано працюватимуть над розвитком компетентностей гімназиста, які є складовими моделі випускника. Оскільки механізм упровадження моделі випускника для педагогів розроблено детально, то кожен учитель гімназії розуміє, на який результат він працює і що буде контролюватися наприкінці року. Від адміністрації залежить, щоб освітній процес мав плановий характер: тобто в усіх паралелях було представлено для розвитку всі складові моделі випускника (Таблиця 1) [3].

Таблиця 1. Складові моделі випускника

5-й клас					
Види компетентностей					
Інтелектуальна	Інформаційно-комунікаційна	Самоорганізаційна	Комунікативна	Саморозвитку, самопізнання	Соціальна
Уміти знаходити в тексті, визначати та пояснювати поняття	Уміти працювати зі словниками, довідниками	Уміти складати план дій, працювати за планом	Уміти співпрацювати з іншими в парі, групі	Володіти способами сприйняття інформації. Знати свої «+» і «-»	Брати участь у конкурсах, змаганнях, святах за власним вибором

6-й клас					
Уміти визначати головне в навчальному тексті	Уміти працювати з енциклопедіями	Уміти працювати за поданим алгоритмом	Уміти створювати правила своєї поведінки та жити, працювати за ними	Володіти знаннями про особливості пам'яті як засобу сприйняття нового	Працювати в колективі, групі з питань підготовки та участі в проектах.

					Уміти оформляти звіт про виконану роботу відповідно до означених вимог
--	--	--	--	--	--

7-й клас					
Уміти порівнювати навчальну інформацію	Мати бібліотечно-бібліографічні уміння та навички	Уміти працювати з таблицями	Уміти оцінювати товариські та дружні стосунки	Володіти навичками формування самоаналізу	Працювати в колективі, групі з питань підготовки та участі в проектах. Уміти оформляти звіт про виконану роботу відповідно до означених вимог
8-й клас					
Навчитись узагальнювати вивчений матеріал	Уміти складати тези, робити виписки з інформаційних джерел	Уміти створювати опорний конспект	Вміти знаходити шляхи подолання конфліктних ситуацій	Володіти знаннями про складності зростання	Уміти писати та захищати наукову роботу (реферат: не менш як 5 джерел інформації; види реферату: порівняльний, оглядовий, проблемний)
9-й клас					
Уміти конкретизувати	Уміти опрацьовувати наукову літературу	Уміти створювати власні методики самоорганізації діяльності	Уміти моделювати вирішення проблем	Володіти знаннями про розвиток вольових якостей	Уміти писати та захищати наукову роботу (дослідна

					робота: уміння володіти методиками проведення експерименту, проводити дослідження та описувати результати)
--	--	--	--	--	--

10-й клас

Навчитись мистецтва доведення	Уміти працювати з іншими джерелами інформації: самостійно знайти, відібрати, опрацювати необхідну інформацію	Уміти складати план життєдіяльності, ставити завдання, досягати мети	Уміти співпрацювати в соціумі	Володіти знаннями про самосвідомість, самовизначення.	Уміти писати та захищати наукову роботу (проектна робота: визначення та узгодження завдання, робота з документами, аналіз ринку, створення власної «продукції», рефлексія)
-------------------------------	--	--	-------------------------------	---	--

11-й клас.

Випускник — людина, яка здатна реалізувати себе в будь-якій справі(краще, щоб вона була улюбленою)

Має розвинуті загально-навчальні та предметні навички, уміння з усіх предметів шкільного компоненту. Має сформовану потребу до пізнання нового. Вміють	Має розвинуте критичне, системне мислення (вміння виходити за рамки предметного розв'язання проблеми)	Уміє визначати проблеми та знаходити шляхи, способи їх розв'язання	Уміє співчувати іншому, сприймати іншого, надавати йому допомогу. Вміє працювати в різних соціальних та виробничих умовах	Розуміє необхідність та приймає умови, які сприяють саморозвитку особистості: мотивації до пізнання, духовних потреб, своєї індивідуальності (пам'яті, мислення, естетичних почуттів, фізичних	Уміє організувати людей на розв'язання проблеми	Має розвинуті загально-навчальні та предметні навички, уміння з усіх предметів шкільного компоненту. Мають сформовану потребу до пізнання нового.
--	---	--	---	--	---	---

використовувати знання для вирішення теоретичних та практичних завдань				можливостей)		Вміють використовувати знання для вирішення теоретичних та практичних завдань
--	--	--	--	--------------	--	---

Первинний контроль сформованості ключових компетентностей передбачає виконання моніторингових робіт діагностичного характеру, де перевіряється:

I. Рівень сприйняття, розпізнавання та фіксації інформації в структурах пам'яті.

II. Рівень свідомого засвоєння інформації.

III. Рівень трансформації знань.

IV. Рівень аналізу засвоєної інформації.

V. Рівень синтезу та узагальнення засвоєної інформації.

VI. Рівень оцінювального мислення.

VII. Питання, які активізують процеси розвитку дивергентного мислення.

Розробити стратегії впровадження і відслідкування ключових компетентностей у межах програми моніторингу якості освіти дозволяє проаналізувати реальну ситуацію в навчальному закладі й спрогнозувати подальшу діяльність. Система відслідковування ключових компетентностей у межах моніторингу якості освіти передбачає поетапну діяльність:

I етап - діагностико-прогностичний (вивчення проблеми, рівня сформованості компетентностей. Оцінка дидактичних і методичних можливостей кожного предмета щодо їх формування);

II етап - моделювання системи впровадження й відслідкування (конкретні дії, плани, контроль та оцінка діяльності й результативності на різних етапах);

III етап - визначення ефективності (полягає в оцінці як самої системи впровадження й відслідкування, так і якості кінцевого результату).

Для управлінських і методичних структур важливо визначитися з об'єктами відслідковування (система впровадження ключових компетентностей в освітній процес; рівні засвоєння учнями ключових компетентностей) та критеріями оцінювання (відповідність системи та рівнів засвоєння компетентностей учнями нормативно-правовій базі (стандарти, програми); відповідність системи та рівнів засвоєння статусу і потенціалу школи, її можливостям; відповідність запитам споживачів (соціум, особистість)).

Ключові компетентності, як базові, надпредметні, складно вимірювати. Тому важливо:

1. Ураховувати засвоєння учнями ключових компетентностей при оцінюванні навчальних досягнень учнів.
2. Для формування оцінки рівня сформованості ключових компетентностей необхідно використовувати інтерактивні технології, які дозволяють не тільки кількісно, з використанням 12-бальної системи оцінювання, а й якісно, включаючи самооцінку та зовнішню експертну оцінку, відслідковувати ключові компетентності, наприклад:

тести з відкритими завданнями;

включення учнів у дослідницьку діяльність;

постановка та розв'язання проблемних завдань;

диспути як ефективний засіб компетентнісного навчання;

розв'язання ситуативних завдань;

мультимедійне навчання, комп'ютерне моделювання;

використання методу навчальних проектів.

Тому важливими напрямками управління навчальним процесом мають бути розробка та впровадження інтерактивних технологій у процес навчання й посилення експертної оцінки за рівнем сформованості ключових компетентностей. У ролі експертів можуть виступати

спеціалісти навчального закладу, управлінці, методисти. Зовнішню експертизу мають здійснити батьки, випускники, роботодавці, спеціалісти, здатні оцінювати підготовленість школярів до вирішення проблем, типових для сучасного життя. Надзвичайно важливо активізувати і систему соціологічних досліджень (опитування, анкети, відкриті тести для батьків, громадськості тощо).

Отже, педагогічна технологія формування в учнів ключових компетентностей вимагає певних нововведень у систему управління навчальним процесом, організацію освітньої діяльності на всіх рівнях.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>.
2. Бойко А.Е. Модернізація навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах у контексті реалізації компетентнісного підходу / А.Е. Бойко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – № 5(7).
3. Борзенкова Т. Навчаючи інших, навчаюся сам / Т. Борзенкова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. - № 3. – С. 80-84.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук. України ; гол. ред. В. Г. Кремень. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
5. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 40. - Серія: Педагогічні науки. - 2008. - С. 63-68.
6. Зимняя И. А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5. - С. 34-42.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112с.
8. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. - К.: Вид-во А.С.К., 2004. - 432 - К. : К.І.С., 2004. - 112 с.
9. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті / М. Рудь // Вісник Львів. ун-ту. - Серія: Педагогіка - 2006. - Вип. 21, ч. 1. - С. 73-82.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции: технология конструирования / А. В. Хуторской // Народное образование. - 2003. - № 5. - С. 55-61.